



DEN NYA MÄNNISKAN

Sverige/Finland, 2007

Regi: Klaus Härö
Manus: Kjell Sundstedt
Foto: Jarkko T. Laine
Musik: Michael Galasso

I rollerna: Julia Högeberg – Gertrud
Maria Lundqvist – Solbritt
Lo Kauppi – Jenny
Ellen Mattson – Astrid
Anna Littorin – Lisa
Ann-Sofie Nurmi – Alba
Nadja Mirmiran – Erika
Christoffer Svensson – Axel

Åldersgräns: F11

Längd: 104 min.

Genre: långfilm, fiktion, drama

Skolbiomaterialet är avsett för högstadiet och gymnasiet.

Temat: fattigdom, kvinnans ställning, eugenik, mänskliga rättigheter, makt, samhällsideal

SYNOPSIS

Filmen Den nya människan utspelar sig i Sverige år 1951. Den 17-åriga Gertrud lever i en fattig familj med sin far och sina sju småsyskon. De kommunala myndigheterna är missnöjda med faderns sätt att ta hand om hemmet efter hustruns död. Barnen blir omhändertagna och placeras i fosterhem. Gertrud, som är äldst, är för gammal för att bli fosterbarn och kommunen vill bli av med henne.

Myndigheterna beslutar att Gertrud ska placeras på Odenslund, ett arbetshem för unga kvinnor. Där får Gertrud vänner bland de andra flickorna och genom dem lär hon sig snabbt vad som gäller på anstalten. Biljetten ut i friheten är sterilisering, "slakten" såsom flickorna kallar det med sin svarta humor. Gertrud är beredd att gå med på det, eftersom hon vill ut till vilket pris som helst.

Odenslund har en ny vaktmästare, unge Axel. Gertrud blir förälskad i honom och det uppstår en förbjuden kärlek mellan dem. Efter en tid märker Gertrud att hon är med barn.

Gertrud drömmer om äktenskap och ett liv tillsammans med Axel och barnet. Gertrud inser att den enda vägen ut från anstalten är abort och sterilisering. Hon söker hjälp hos Axel, men han viker undan för ansvaret.

Gertrud kämpar nu för sitt barns liv. Hon meddelar anstaltsledningen att hon inte längre är villig att bli steriliserad och får höra att ingreppet kan göras trots att hon ångrar beslutet. Gertrud förstår att det nu finns ett enda sätt att komma ut från anstalten: på sinnessjukhusen görs inga steriliseringar av den enkla anledningen att ingen släpps ut från sjukhusen. Därför spelar Gertrud sinnessjuk inför anstaltsläkaren och förpassas raka vägen till sinnessjukhuset. I hennes mage växer hennes och Axels barn. Gertrud har lyckats lura systemet, men till priset av sitt eget liv. Gertrud släpptes ut från vårdinrättningen först 1979.

Filmens berättelse baserar sig på förhållanden som var verklighet i Sverige och i Finland på 1950-talet.

TIPS FÖR BEARBETNING AV FILMEN**1. Familjen**

I filmen beskrivs syskonens familjer: Gertruds barndomsfamilj och systemns nya familj.

a. Vad berättar filmen om syskonens liv? Hurdan var flickornas barndomsfamilj? Fattigdomen, faderns alkoholbruk, hemmet var trångt och smutsigt fast läget var naturskönt.

b. Gertruds systemns nya hem visas inte. Hurdant kan man tro att det är, om man tänker på systemns kläder, andra föremål, de nya föräldrarna osv. ?

c. I filmen skildes Gertruds syskon åt och placerades i olika familjer. På vilket sätt kunde man ha ändrat på familjens liv? Skulle det ha varit möjligt att hjälpa dem? Hitta på minst tre olika lösningar.

2. Symboliken i filmen

Landskapet blir individens plats, när det ges en betydelse

a. Tänk på hurdana landskap det fanns i filmen. Myr, skog, havsstrand, gårdsplan med vita lakan. Beskriv landskapen. Diskutera vad de kan tänkas symbolisera. Vad symboliserar olika färger i konstverk? Vad betyder olika färger för er?

b. Skogens symbolik

Skogen har inspirerat finländska konstnärer och arkitekter. Skogen är många finländares själslandskap. Hurdana är skogsandarna och skogens djur i berättelser? Symboliken med livets träd, heliga träd, skogen som skydd och som tempel mm.

Skogstagen

Ibland förtrollar skogen den som rör sig där. Då hamnar man i världen på andra sidan, där solen går upp i väst och ner i öst. Floder på marken rinner i motsatt riktning, trädtopparna pekar neråt. Då skiljs vandraren från andra människor av ett hemlighetsfullt draperi, han ser inte de bekanta platserna, blir inte våt fast det regnar, ser och hör underliga ting. Man kan bli skogstagen också om man av misstag korsar en älvas väg. Vill man bort, måste man klä av sig eller vända sina kläder avigt.

Källa: Kovalainen & Seppo: Puiden kansa

c. Havsstranden och havet

Havet är ett löfte om något nytt och en symbol för friheten. Bortom havet väntar äventyret. Havet är oändligt och böljar fritt.

d. Myren

Vad associerar ni med myr eller myrlandskap? Måla ett myrlandskap. Teckna bilder av myrar under olika årstider med kol eller pastellkritor.

Myren i berättelser och i konsten

I Högt bland Saarijärvis moar gräver huvudpersonen Jussi i myren, frosten stiger upp ur myren, man har hittat myrlik. Myren har varit en motståndare som människan har försökt få kontroll över.

”För många är myren källan till utkomst, historiens minne, känslornas vilda och fängslande oas. Myren är kärlekens näste, myternas landskap och dödens sköte. Myren har gett skydd mot fara, dit har man flytt från fruktan och hot, myndigheter och dödliga farsoter.

Gölarna är som dystra ögon, myren har ett stort hjärta och en hemlighetsfull, djup famn. ” Källa: Suon syvä syli, red.Arto Seppälä, Maahenki Oy 1999.

Myrar är farliga eftersom man kan drunkna i dem, och också skrämmande på grund av det sakta dansande diset som ensamt svävar ovanför doftande av röta. På myren svävar dödens skugga och de dödas själar. Myren gör djur och människor oroliga.

I myren begrovs döda bybor, om marken var frusen eller för hård att gräva i, men också rövare och annat tvivelaktigt folk. Det är också en orsak till att folk i berättelserna är rädda för andar som svävar över myren, man vet inte om det är en salig eller en osalig ande.

I forna tider var myrar och våtmarker också offerplatser. Man bad om bättre fiskelycka och god skörd, barn till unga par och ibland till och med om att nättjuvar från grannbyn skulle få en otursam hemresa. Trots allt respekteras myrarna. De är älskade människors sista viloplats.

Numera kan vi inte veta hur en viss myr eller våtmark har utnyttjats. De flesta förhåller sig dock till alla myrar som till någonting ont.

På en del ställen har trädgrenarna kapats av så att träden fortfarande är kala nertill. De påstås att man har gjort så i närheten av gravplatser, för att vilseleda de döda, medan andra påstår att de är minnesmärken för de döda.

Man säger att ondskan bor på ställen där det finns ett stort område nästan utan växtlighet, kanske lite gräs och hö och något marigt träd. En mera jordnära förklaring är att område är näringsfattigt, men ingen vet längre vem som har rätt.

Källor: www.mmm.fi

<http://xy.utu.fi/hamarantulet/uskonto.shtml>

e. Leta fram sex naturfoton. Skriv om vad bilderna berättar om ert förhållande till naturen. Vilka saker i naturen är viktiga för er? Välj musik som passar ihop med bildserien.

f. Gör en bild där landskapet ger uttryck för sinnesstämningen, t.ex. foto, en målning, en teckning.

Måla ert eget själslandskap. Hur skulle ni beskriva er själva som ett landskap? Hurdant landskap känns mest hemvant, tryggt, skrämmande osv. ?

g. Ta en serie på tre foton som beskriver olika känslor, såsom sorg, rädsla, ångest, hat, förakt. Fäst uppmärksamhet vid färgerna, ljuset och bildvinkeln för att skapa rätt stämning.

h. Stenen betraktas som en symbol för det bestående och outplånliga. På havsstranden i början av filmen fick Gertrud en slät sten av sin syster. Vad betydde stenen för Gertrud?

3. Personerna i filmen

Hurdana var flickornas öden? Berätta om Jenny, Astrid, Alba, Lisa och Erika.

a. Vilken person i filmen kan beskrivas som alkoholiserad, feg, grym, stark, kuvad, snäll, skygg osv. ?

b. Arbeta i små grupper och beskriv personerna i filmen med ett eller ett par ord.

c. Skriv och berätta en historia om den person ni valt utgående från beskrivningarna.

Gertrud

I filmen håller Gertrud ett tal på flickornas vägnar och säger "som det är".

a. Skriv ett tal för samma flickor.

I filmen kommer Gertrud ut från mentalsjukhuset först i 45 års ålder, år 1979. Filmen beskriver inte hennes senare öden.

b. Hurdana var förhållandena på mentalsjukhus på den tiden? Hur tror ni att Gertrud påverkades av den långa sjukhusvistelsen?

Ett utdrag ur ett brev som manusförfattarens mor fick av sin syster, som blev intagen på Nannylunds "sinnesslöanstalt" som 8-åring.

"Kära syster Gertrud, Det hjärtligaste tack för paketen som jag fick av dej. Hur har du det nu i sommar? Kan du årdna någon ledighet så att du kan komma och hälsa på mej? För det skulle verkligen vara roligt att få se dig. Tänk så länge sedan vi såg varandra. Då var jag åtta år, nu är jag nitton. Hör du något ifrån dom andra syskonen? Jag har inget hört från dem på länge... Kan du inte försöka på något sätt att hjälpa mej så att jag kan få komma ut härifrån sjukhuset. För det kan du väl förstå själv att det är inget roligt att gå här instängd när man är så ung."

Källa: Sundstedt, Pressmaterialet om filmen.

Zacharias Topelius beskrev i tiderna det ökända hospitalet på Själo i Finland med dessa ord: I som hären inträden, lämnen bakom eder allt hopp!" På 1940- 1950-talen var det typiskt att personer med psykiatriska sjukdomar jämfördes med brottslingar. Sjukdomar beskrevs och klassificerades, människors personlighet och intelligens mättes och klassificerades med olika slags test. Psykiatrin hade låg status, och den primära funktionen var inte att bota.

På 1940-talet förekom en strävan till en holistisk syn, vid sidan av den kristliga synen etablerades en diskussion om förhållandena mellan psyke och soma. Även mentalsjukdomar diskuterades och genialitet förknippades ofta med galenskap.

På 1950-talet flerfaldigades bruket av mediciner i behandlingen jämfört med tidigare. Den huvudsakliga behandlingen bestod fortfarande av elchocker. På 1940-talet var också olika hjärnkirurgiska ingrepp i bruk (t.ex. lobotomi). Den första finländska psykiatern för utomlands för att studera psykoanalys år 1948.

Källa: Helsingin Sanomat 15.12.1997.

c. Skriv om Getruds senare liv. Vad skulle ha hänt, om hon inte hade hamnat på mentalsjukhus? Tänk om Gertrud hade lyckats rymma?

Solbritt

Solbritt i filmen är en medelålders kvinna och filmens berättare. Hon är föreståndarinnan på Odenslunds arbetshem.

Solbritt börjar tvivla på det som hon har ägnat hela sitt liv åt. Hon begrundar sitt eget sätt att förhålla sig till händelserna: "Vem är man, om man blundar?"

Vilka möjligheter hade hon att påverka flickornas öde?

a. Hurdant var Solbritts liv före Odenslund? Hurdant var förhållandet mellan henne och Gertrud?

b. Hur tycker ni att Solbritt förändras i filmen? Vad tror ni hände med henne när Gertrud hade farit?

Axel

Axel är en person som folk litar på och som blir tillkallad när det uppstår svårigheter.

a. Berätta om Axel. Hurdan var han? Varför tar han slutligen inte ansvar för sina handlingar?

b. Hade Axel någon möjlighet att handla på annat sätt? Diskutera.

Doktor Berg

Berg skildras som en avlägsen och skräckinjagande person.

a. I en scen i filmen är flickorna i Bergs rum. Berätta om scenen och diskutera vilken bild inredningen i rummet och musiken ger av doktors karaktär.

4. Tidsbilden

Händelserna i filmen utspelar sig år 1951.

a. Hurdant var det i Europa och i Norden åren 1930-60? Studera fotografier, sök information om viktiga händelser i böcker, på Internet mm. Hurdan var samhällsstrukturen då? Vad arbetade folk med? Var bodde de? Hur förändrades vardagen i takt med teknikens utveckling?

b. Intervjua personer som var unga på 30-60-talen. Hur påverkades människornas liv av andra världskriget och tiden efter kriget i olika länder? På 1950-60-talet började det uppstå en tydlig klyfta mellan ungdomars och äldre personers värderingar. På 1960-talet var de s.k. stora årsklasserna i tonåren. Ungdomarna skapade en egen kultur utgående från sina egna värderingar. Hur blev tidens ideal synliga i vardagslivet och i samhället? Hurdant var det att vara ung eller barn då?

5. Makten och rättvisan

Filmen är en berättelse om människans värde.

– Den ena är inte värdefullare än den andra, säger regissören Klaus Härö. I filmen skildras hur de starkare kan förtrycka de som är svagare.

Vad betyder moral och etik? Vem hade makt i filmen, enligt er åsikt? Hurdana former hade maktbruket?

Hur reglerar människan sina moraliska val? Spelar samvetet, vanan eller den allmänna opinionen in? Hurdan är en rättvis människa?

Hur definierar ni samvetet?

Enligt den nutida uppfattningen är samvetet en oskiljaktig del av människans andliga förmåga. Ett medfött element i samvetet är medvetandet, som bör ses som grunden för mänskligt tänkande. Samvetet är ett medvetande om vad som är rätt och fel, vilket är kulturbundet. Samvetet återspeglar uppfostran, men utvecklas i växelverkan med andra människor till ett individuellt moralkodex. Källa: Tieteen kuvalehti (Illustrerad vetenskap) 4/2007.

Med etik avses uppfattningen om gott och ont, rätt och fel. Med moral avses de val som individen i praktiken gör i livet. Förutsättningen för en moralisk handling är att den som utför handlingen har en förmåga och en möjlighet att överväga olika alternativ. Empati är förmågan att sätta sig i en annan människas ställning. Viljan, känslan och förnuftet spelar också in i moraliska handlingar.

6. Fattigdomen

Det påstås att fattigdomen ökar. Allt fler barn omhändertas också av myndigheterna. I Helsingin Sanomat ingick 29.3.2006 en nyhetsartikel om hur barn indelas i fattiga och rika. Där berättar professor Veli-Matti Ritakallio om hur det finns en allt tydligare skillnad mellan barn till välbärgade och barn till fattiga föräldrar. Fattigdom i familjen påverkar barnens framtid bland annat genom utbildning och hobbyer. I Finland lever 100 000 barn under fattigdomsgränsen. De som får utkomststöd borde klara sig med 11 euro om dagen. Fattigdom ger ångest dag och natt, säger Ritakallio. Fattigdom innebär ständig nöd och knapphet, som strängt begränsar det vardagliga livet. Fattigdomsriskerna ökar om familjeförsörjaren är arbetslös eller

studerar, om det finns många barn i familjen, om föräldern är ensamförsörjare eller om det finns skulder. I allmänhet klarar en barnfamilj av en sådan risk, men om det finns flera riskfaktorer, blir bördan för stor.

a. Hur inverkade familjens sociala ställning på barnets framtid i filmen? Påverkar familjens sociala ställning barnets liv, framtid, utveckling, levnadsstandard osv. ännu i dagens läge? Diskutera.

b. Hur påverkas familjer och barn av fattigdom? Finns det fattigdom i dag? Hurdant är vardagslivet, om man inte har pengar? Vad är "brödköerna"?

c. Fattigdomen och migrationen
Händelserna i filmen utspelar sig på 50-talet. I Sverige behövdes stora mängder arbetskraft och på 50- och 60-talet flyttade massor av människor till Sverige, bland annat från Finland. Finländska myndigheter ansåg 1957 att det innebar en enorm samhällsekonomisk förlust för Finland att många människor i sin bästa yrkesverksamma ålder utvandrade till Sverige. Källa: Helsingin Sanomat 7.3. 2007 (50 v.sitten 7.3. – 57.)

Läs följande artikel och diskutera frågorna. När utvandrade flest finländare till Sverige för att undkomma fattigdomen och få en bättre levnadsstandard? Hur många var det som utvandrade och var bosatte de sig i första hand? Varför uppstod en så stor migrationsrörelse? När var den som störst?

Den stora utvandringen från Finland till Sverige skedde på 1960-talet, då fler än 300 000 personer utvandrade i hopp om en högre levnadsstandard och "en egen Volvo". Flyttströmmen gick till de stora industrierna i Sverige, i synnerhet de orter där det fanns bilindustri. Många "löpande band" var bemannade av finnar. Det gick utmärkt att tala finska på jobbet och på fritiden och därför fanns det inget större behov att lära sig landets språk.

Orsakerna till den största utvandringssvågen från Finland var mångskiftande. För det första var de mest kritiska återuppbyggnadsåren efter kriget förbi. Det behövdes inte längre stora upppoffringar för det gemensamma bästa. Dessutom pågick en kraftig strukturomvandling i hela landet. Det agrara Finland urbaniserades snabbt och flyttningsrörelsen inom landet var starkare än någonsin tidigare. På en del håll blev hela byar öde.

Samtidigt drabbades de områden därifrån folk flyttade av en hård arbetslöshet och den sociala tryggheten var ännu mycket outvecklad. Grannlandet Sverige befann sig i en enorm industriell expansion som gav jobb åt alla som ville arbeta. Några modiga för först, och efter dem utvandrade hela familjer, nästan hela byar i hopp om ett bättre liv. Källa: Wikipedia.(fi)

Till vilka andra länder har finländare utvandrat i större skala och när?

7. Fattigdomen och befolkningsökningen

Manusförfatter Kjell Sundstedt säger att han med filmen vill "hämnas alla de oförrätter som drabbat oskyldiga, unga människor." I filmen hamnade flickorna på arbetshem och blev tvångssteriliserade, "slaktade", som de själva sade, ofta just på grund av fattigdom. På anstalterna hamnade också epileptiker, dövstumma och romer, eftersom myndigheterna ville hålla de svenska arvsanlagen rena.

I filmen frågar läkaren Gertrud om hon förstår vad det skulle innebära, om alla Gertruds syskon skulle få föröka sig fritt.

a. Studera artikeln nedan och diskutera världens befolkningsprognoser. Hur snabbt ökar befolkningen? Varför ökar befolkningen hela tiden? Varför ökar befolkningen också i dag mest i de fattiga länderna? Med hurdana metoder kan befolkningsökningen hållas i styr?

Enligt uppskattning kommer befolkningsökningen i världen att nå toppen ca 2050, varefter den börjar sjunka jämnt. Dessa uppfattningar grundar sig på att befolkningsökningen har avstannat, delvis till och med börjat minska i många industrialiserade länder. Befolkningsökningen blir långsammare också i många utvecklingsländer. I beräkningen har det obestridligt bortsetts från faktorer som har en avgörande betydelse för världens framtida befolkningsutveckling.

De som föds föder också barn

De som lever i fattigdom har inga alternativ. Hela 86 länder klassificeras som länder med låg inkomstnivå, där det råder brist på mat. Ca 80 procent av världens befolkning bor i utvecklingsländerna, där det också föds flest barn per kvinna.

Jordens befolkning ökar med tre människor varje sekund, en kvarts miljon per dag, 81 miljoner per år. År 2050 lever det enligt uppskattningar 9,4 miljarder människor på jorden, dvs. mer än 50 % fler än idag. Befolkningen ökar mest just i de fattigaste länderna. Det innebär att befolkningen i 74 utvecklingsländer kommer att fördubblas inom de närmaste 30 åren.

Människornas genomsnittliga livslängd ökar också i utvecklingsländerna, vilket också bidrar till att befolkningmängden ökar. För närvarande bor ca 75 procent av världens barn i utvecklingsländerna. När barndödligheten är mycket hög, är en hög nativitet livsviktig. För många fränskilda kvinnor eller änkor är söner det enda sättet att trygga familjens utkomst.

I praktiken kan befolkningsökningen endast påverkas på två sätt: genom att människor skaffar sitt första barn först senare och genom att öka ålderskillnaden mellan de barn som föds.

Ungefär en tredjedel av världens befolkningsökning beror på att alla de som är motiverade att utnyttja preventivmedel inte har tillgång västerländska preventivmedel och det därför föds fler barn än önskat. Om alla par som vill hade tillgång till ett tillförlitligt preventivmedel, skulle det födas 1,9 miljarder färre barn före 2100.

Källa: www.kepa.fi/kumppani

b. Hur försöker man idag påverka befolkningsökningen i olika länder? Negativa sätt är bl.a. ettbarnspolitiken i Kina, att flickor överges eller dödas. Vilka är följderna av ettbarnspolitiken? Varför föredrar föräldrarna att få en pojke?

Ettbarnspolitiken, som bedrivits mer än 20 år i Kina, har fått familjer att göra sig av med sina döttrar. Nu har regeringen lanserat kampanjen "Love the Girls" som ett motdrag mot mansdominansen i Kina.

Även i många andra asiatiska länder är ett flickebarn fortfarande ett önskat barn. Det har uppskattats att mer än ett hundra miljoner flickor inte får födas, överges eller mördas.

Dödandet av asiatiska kvinnor har långtgående följder som påverkar hela världen. Forskarna har observerat en kraftig ökning av antalet födda gossebarn under de tjugo senaste åren. Nu börjar följderna bli synliga: i Indien och Kina börjar det finnas hela nejder där det inte finns kvinnor. Källa: TV 1 Ulkolinja: Katoavat tyttäret 7.3.2007

Preventivmedel och befolkningsökningen. Vem har rätt till preventivmedel? Hur förhåller man sig till preventivmedel eller aborter i olika länder?

8. Föräldraskap och barnlöshet

Filmen utspelar sig i en tid då raslärans ideal var utbredda.

Tanken på födelsekontroll är gammal. Redan Platon föreslog att myndigheterna skulle kontrollera barnafödandet så att valet skulle ske genom ett iscensatt lotteri, för att människornas inte skulle känna sig kränkta av kriterierna.

a. Vem är duglig som förälder? Diskutera t.ex. följande gruppers ställning: Handikappade, psykiskt sjuka, homosexuella och lesbiska, ensamstående, gamla föräldrar.

b. Frivillig och ofrivillig barnlöshet. Varför vill man adoptera barn? Sök information i tidningar, hos olika organisationer och i lagstiftningen. Diskutera och debattera, för och emot.

9. Eugeniken

Under 1900-talets första hälft var idealet i Europa att skapa ett nytt samhälle. För att skapa den nya, vackra människan tog man till rasförädling, tvångssteriliseringar, tvångsintagningar, isolering från samhället. I den svagaste ställningen befann sig handikappade, judar, människor av andra raser, politiska oliktankare.

Eugenik (grekiska *eugenes* "av god ras", "av god börd"), bruket att genom selektivt urval på människor "förbättra" kommande generationer. *Positiv eugenik* innebär att välja ut de fysiskt, intellektuellt och moraliskt mest välutrustade individerna för att avla, medan *negativ eugenik* syftar till att välja bort de anlag som ses som dåliga. En eugenisk rörelse kom i darwinismens kölvatten, och genomsyrade västvärlden, även Sverige, under den första halvan av 1900-talet.

Rashygien eller eugenik är dels studiet av ärftlighet, dels att försöka förädla människan antingen genom att förespråka genetiskt lämpliga äktenskap, eller genom att reducera eller eliminera spridning av anlag som med samhällsnormen eller rådande vetenskapliga rön, uppfattas som icke önskvärda.

Den svenska eugeniska rörelsen

I Sverige framhålls oftast Herman Lundborg, förste och främste chef för Uppsala universitetets *Statens institut för rasbiologi* från 1922, som frontalfiguren. Herman Lundborg ställde krav på regeringen att föra en aktiv befolkningspolitik, då han var övertygad om att de socialt utslagna och i synnerhet mörkhåriga, var blandraser och förbestämda till sinnessjukdom, idioti och brottslighet. Den så kallade nordiska, blonda rasen ansåg han vara friskare och mer moralisk till sitt väsen, men de goda fortplantade sig inte i samma takt som blandraserna, ansåg Lundborg.

Lagstiftningen 1934 om tvångssterilisering som skärptes 1941, inbegrep även redan "rasrena" med vad som ansågs som genetiskt eller socialt betingade defekter. Vad som betraktas som defekt är dock beroende av samhällsnormen, och kan inte skiljas från tendenser i tiden, av det politiska klimatet och vad som betraktas som vetenskaplig sanning.

Rörelsen var spridd inom såväl vänster- som högerkretsar, men hade olika ideologiska grunder. För socialdemokratins del (som regerade landet i huvudsak hela denna period) var det ett led i den sociala ingenjörskonsten. För högern vilade det slutliga accepterandet på en allmänt protektiv inställning. Den katolska kyrkans naturrettsdoktrin om livets okränkbarhet förbjöd tvångssterilisering och synsättet överhuvudtaget, medan Svenska kyrkan intog en mer svävande hållning.

I Sverige förekom motstånd, dels ett folkligt sådant, dels bland politiker inom olika partier. Tidens tongivare var emellertid i allmänhet för, så även Alva Myrdal och Gunnar Myrdal, och givetvis statsministrarna Hjalmar Branting och Per Albin Hansson samt även somliga i Bondeförbundet.

Liknande program förekom i Kanada, Australien, Norge, Finland, Estland, Schweiz och Island – program som gick ut på att sterilisera människor som regeringen deklarerat som sinnessvaga.
Källa: Wikipedia (se och fi).

10. Kan man tala om eugenik idag?

Tvångssteriliseringslagstiftningen från 1930-talet avskaffades i Sverige och i Finland först på 1970-talet. Egentligen är tvångssterilisering fortfarande möjlig i Finland, men de kriterier som anammats i den nuvarande lagstiftningen och av Rättsskyddscentralen för hälsovården verkar grunda sig mer på praktiska aspekter och på barnets välfärd än på eugenik.

a. Vem har rätt att födas? Diskutera frågan. Hur förhåller man sig till att det föds handikappade barn? Fosterdiagnostik: i Finland är det möjligt att göra abort med lindrigare kriterier om man misstänker att barnet skulle vara handikappat.

På 2000-talet har diskussionsinlägg om att påverka befolkningens arvsanlag i allmänhet framförts i syfte att försvara invandring. Då har man sett det som ett mål att förebygga att arvsanlagen blir för ensidiga, dvs. tvärt emot 1800- och 1900-talets mål att värna om renrasigheten. Bland annat har kirurgen och riksdagsledamoten Sirpa Asko-Seljavaara, europarlamentarikern Lasse Lehtinen och författaren Jari Tervo talat för att invandring ska gynnas för att förbättra finländarnas arvsanlag och förebygga inavel.
Källa: Wikipedia (fi).

b. Leta efter bilder i tidningsannonser och artiklar. Gör ett collage som beskriver dagens människoideal. Leta efter människor med olika utseende och av olika storlek.

c. Använd ett bildbehandlingsprogram och gör bilder av "framtidens människor", som har genmanipulerats, eller av människor vilkas kroppsdelar har ersatts av konstgjorda substitut.

d. Skaffa en design-baby!
Hur mycket kan eller får man med läkarvetenskapen påverka ett barns arvsanlag, såsom utseende, kön eller personliga egenskaper? Diskutera om föräldrarna borde få välja hurdant deras barn ska bli? Kan man kлона ett barn? Vilka skulle följderna vara om det var möjligt? Vem skulle ni kлона?

e. Människans rätt till sin egen kropp
Ta reda på hur man har format kroppen i olika kulturer. Fotbindning i Kina, Mayaindiandernas formade huvuden, piercingar, halsringar mm. Omskärelse av flickor och pojkar. Kosmetisk kirurgi. Hur omformar eller pryder man kroppen idag?

11. Klaus Härö, filmregissör

- Varför skulle jag – en finländsk man – berätta den här historien om svenska kvinnor? För att de inte har fått berätta sin historia själva.

Det är ett tufft ämne. Vilken drömmande, konstnärlig eller till exempel vänsterhänt ung kvinna som helst, som kom från en familj med många barn, kunde stämplas som sinnesslös och tvångssteriliseras på 1940- och 1950-talet, säger Klaus Härö.

Myndigheternas motiv till steriliseringsbeslut: "På grund av imbecillitet och sinnessjuka anlag från moderne- och fädernehåll, kan hon ej anses lämplig att föda och fostra barn." "Vilje- och karaktärlös och intellektuellt outvecklad men dessemellan förslagen, listig och osannfärdig" "Hänger vid tivoli" "...speglar sig i tid och otid". "Kletig och efterhängsen särskilt mot manfolk". "Sammanlagt har familjen tio barn var av samtliga äro mer eller mindre sinnesslöa".

Källa: Sundstedt, manusförfattare.

Tusentals svenska flickor drabbades av samma öde. En bakgrundsfaktor var att fattigvården lades på kommunernas ansvar på 1930-talet. I kommunerna lade man märke till att de fattiga fick mångdubbelt fler barn än de rika, och kommunerna tvingades försörja dem.

Härös första långfilm "Elina, som om jag inte fanns" skildrar den svenska språkpolitiken. Filmen utspelar sig i Tornedalen. Den andra filmen, "Den bästa av mödrar", handlar om krigsbarnen. Ursprungligen hade regissören ingen tanke på att göra en trilogi. Först tackade han också nej till att regissera Den nya människan, men kunde inte släppa tanken på manuset som Kjell Sundstedt skrivit om sin egen mors och hennes syskons livshistoria. Så uppstod den tredje delen i den inofficiella trilogin om mörkare fläckar i Sveriges närhistoria.

Kvinnornas eget perspektiv är viktigt. Klaus Härö hoppas att särskilt de starka kvinnorna i filmen ska bli ihågkomna. De var fina kvinnor, sådana som du och jag, riktiga människor. Filmen är inte ett försök att dokumentera allting. Vi ville skildra historien nerifrån, ur offrens perspektiv, kanske det också säger någonting om själva tiden. Jag söker inte konflikter. Jag söker identifikation, ett samband med en annan tid och med människan. Det är intressant att fundera på hur än människa handlar i ett trängt läge och hur människor gör sina val. Manusets utspelar sig år 1951. Det var ett brytningsskede, och förändringen har gjorts synlig i föreståndarinnans roll. Hon ser behandlingens resultat i sitt arbete. För Härö är filmen ett fält av moraliska frågor. Vad är det som görs för det allmänna bästa och vilka alternativ hade de kommunala myndigheterna? Människan ser alltid stickan i den andras öga, men inte bjälken i sitt eget. Man bör komma ihåg att nöden var verklig misär, när det föddes förskräckligt många barn.

Hur kan historiska händelser betraktas idag: vad är skillnaden mellan att godta och att förstå olika händelser. Regissören tänker på läkarens situation, när han fattade steriliseringsbeslut. Också han var i ett trängt läge – vem ska man hjälpa, när man inte kan hjälpa alla. Den som gör illa tror sig göra gott.

Härö anser att man ändå inte får tänka att människorna då skulle ha varit på något sätt dummare. "På samma sätt kommer folk att himla sig över våra lösningar om femtio år. Vi står inför likadana problem. Manusförfattaren Kjell Sundstedt är blind. Om tjugo år får föräldrar sannolikt veta i förväg, om deras son kommer att bli blind i 40-årsåldern. De kan alltså bli tvungna att svara på frågan om de alls vill att pojken ska födas." – Den enda vägen till någonting nytt är förlåtelsen, säger Härö. – För mig var det svårt att förstå vad förlåtelse innebär i praktiken. Men när jag förstod det, kände jag en stor lättnad och befrielse.

Härö bär ett bröstmärke som är köpt på ett förintelsemuseum. På märket står: Aldrig mer. Det handlar om att minnas. För att kunna se tendenser och kämpa mot dem, måste man känna till historien och lära sig av den.

Källor: Pressmeddelande om filmen, Suomen Kuvalehti 39/2005, 9.3.2007, HS 28.1.2007, TV 1, K-rappu 13.3.2007, TV 2 Inhimillinen tekijä 14.3.2007.

Materialet har tagits fram av
klassläraren Tuula Niiniranta och
bildkonstläraren Päivi Seiskari.
Läromaterialet har översatts av
Pia Hansson.
Läromaterialet har producerats av
Anna-Liisa Puura-Castrén på Skolbio.